

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi
The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Bergüzâr-ı Ahlâk
Yazar: Ahmet Rıfat Efendi
(İstanbul: Matbaa-i Amire Yayınları,1315)

Değerlendiren / Reviewed by

İsmihan SÖYLEMEZ

KSÜ İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri
Yüksek Lisans Öğrencisi. Kahramanmaraş/TÜRKİYE
ismihanyagci@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2417-9012>

Makale Türü/ Article Types: Kitap Değerlendirmesi /Book Reviews

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 09/02/2019

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 28/06/2019

Makale Yayın Tarihi: 30/06/2018

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran / June

Yıl/Year: 17 Sayı/Issue: 33 Sayfa /Page: 407-412

Atıf/Citation: Söylemez, İsmihan. " Bergüzâr-ı Ahlâk, Yazar: Ahmet Rıfat Efendi (İstanbul: Matbaa-i Amire Yayınları,1315)". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (Haziran 2019): 407-412.

Kitap Değerlendirmesi

Bergüzâr-ı Ahlâk

Tanıtımını yapacağımız kitap, son dönem Osmanlı âlimlerinden Ahmet Rifat Efendi'nin '*Bergüzâr-ı Ahlâk*' adlı eseridir.

Ahmet Rifat Efendi eserini, Kınalızâde Ali Efendi'nin *Ahlâki Alâi* adlı eserine kendi deyimiyle bir "bergüzâr" olması maksadıyla kaleme aldığını ifade eder. Bunun gerekçesini ise eserin dilinin ağır olmasına binaen muğlak kalan bazı konularını daha anlaşılır kılmak olduğu şeklinde açıklar. Ayrıca eserinde akâid ve amellere dair bazı meselelerin de kaleme alındığını dile getirir.

Bergüzâr-ı Ahlâk'in, dili Osmanlıca olup, muhatabı için açık ve anlaşılır bir üslûp hâkimdir. Eser konu olarak bölümlere ayrılmamış olmasına rağmen yakından bakıldığı zaman biz "ahlâk", "akâid ve muamelat" olmak üzere iki bölümde mütalaa etmenin doğru olacağını düşünmekteyiz. Birinci bölümde yazar ahlâk ilmine dair insanda bulunan bazı kuvve ve özelliklerden bahseder. İkinci bölümde ise akâid ve amellere yönelik bazı konuları soru-cevap yöntemi kullanarak ele alır.

Eserde ilk olarak insanın hayatının devamı için önemli olan üç temel kuvveden bahsedilir ki bunlar geleneksel ahlâk felsefesiyle aynıdır.

1- Kuvve-i Gadâbiyye (öfke gücü, öfke duygusu, zararları defetme duygusu)

2- Kuvve-i Mümeyyize (hayrı ve şerri birbirinden ayıran duygu ve kuvvet)

3- Kuvve-i Şehvâniye (yeme, içme, arzu isteği gücü) şeklindedir. Müellif, insanların bu kuvvelere sahip olması noktasında oluşabilecek fazilet ve rezilet durumlarını ayrıntılı bir biçimde ele alır.

Kuvve-i Gadâbiyye'nin, ifrat ve tefritten uzak itidâl olanı şecaat (cesaret)'tir ki yazara göre bu özelliğe sahip olan kişi adalet sahibi ve güzel ahlâklıdır. Şecaatin on bir özelliği vardır. Bunlar; 1-

Kibr-i nefsi, 2- Necdet, 3- Uluvv-i himmet, 4- Sebat, 5- Hilm, 6- Sükun, 7- Şehamet, 8- Tahammül, 9- Tevazu, 10- Hamiyyet, 11- Rikkattir. Şecaatin ifrat noktasında rezilet yönü ise tehevür (aşırı ve zararlı öfke) dür ve bu kişi selim akıl sahiplerince makbul olmayan işlere, olaylara hücum etmek suretiyle azasını, nefsini boş yere kaybetme noktasına gelir. Şecaatin tefridi ise cebânet (korkaklık)'tir. Cebânet sahibi kişi korkulmayacak durumlarda bile yersiz korkuya kapılır.

Kuvve-i Mümeyyize'nin itidâlde fazileti hikmettir (bilgelik). Hikmet'in yedi özelliği vardır. Bunlar: 1- Zeka, 2- Sür'at-i fehm, 3- Safay-ı zihn, 4- Suhulet-i taallüm, 5- Hüsn-ü taakkül, 6- Tahaffuz, 7- Tezekkürdür. Hikmet'in ifradı cerbeze (yalanla hakikati gizlemek) dir. Bu, akıl kuvvetinin layık olmayan yerlere; hileye, yalana vb. alet olunması anlamına gelir. Bu da reziletidir. Tefridi ise belâdetdir (ahmaklık). Belâdet akıl kuvvetinin tembel bırakılması, hakikatin ilmi ile yapılması uygun olan amellerin birbirine karışıp ahlâkın ziyan olması anlamına gelir.

Kuvve-i Şehevaniye'nin itidâl noktasında fazilet ciheti iffettir. İffetin on iki özelliği vardır. Bunlar: 1- Hayâ, 2- Rıfk, 3- Hün-ü hadi, 4- Müsâlemet, 5- Deat, 6- Sabır, 7- Kanaat, 8- Vakar, 9- Vera', 10- İntizam, 11- Hürriyet, 12- Sehavettir. İffet'in ifradı ise fücur (zinâ, günah) dur. Bu durum hissî, geçici lezzetlerde itidal noktasından çıkıp, şer'an ve aklen caiz olmayan mertebelere girmek anlamına gelir. Tefrid yönü humud (helal olan zevkleri terk etmek)dur ki şer'an ve aklen mübah sayılan lezzetlerden tamamen yüz çevirmektir. Ahmet Rıfat bunun dahi bir rezilet olduğunu söyler. Nitekim bu durumun insanın ya bedenine zarar verdiğini veya neslin kesilmesine sebep olduğunu ifade eder.

Yazar bu üç kuvvenin fazilet ve rezilet durumlarını açıkladıktan sonra adâlet kavramını müstakil bir konu olarak ele alır. Şecaat, hikmet ve iffetin bir insanda bulunmasıyla adâletin oluşacağını belirtir. Bu kavramın ifrat ve tefritinin olmadığını, karşıt kavramının ise zulüm olduğunu açıklayarak adâletin şu on iki özelliğin-

den bahseder. Bunlar: 1- Sadâkat, 2- Ülfet, 3- Vefa, 4- Şefkat, 5- Sıla-i rahim, 6- Mükâfat, 7- Hüsn-ü şirket, 8- Hüsn-ü kaza, 9- Teveddüd, 10- Teslim, 11- Tevekkül, 12- İbadettir. Yazar bu erdemden sonra faziletlere benzeyen reziletlere sahip olan kişilerin de olabileceğinden söz ederek bu kişileri sadece basiret sahibi insanların fark edebileceğini ifade eder.

Ahmet Rifat; eserinde söz konusu erdemlere sahip olmak kadar, bu erdemlerin korunmasının öneminden de bahseder. Hıfz-ı Fezâil başlığı altında ele alınan konuda yazar, bu faziletlere sahip olan kişileri, sahip olduğu erdemleri muhafaza etmesi için kötü, sefih ve rezil kimseleri terk edip, kendisi gibi olan kişilerle ülfet etmesi noktasında uyarır. Zira insana iyi kimselerden iyi, fena kimselerden fena tabiat intikal edeceği vurgulanır. Müellif, fazilet ehli kimsenin nefsinin daima kötü kişilerin şerrinden muhafaza edip güzel ameller işleyen, rızkının bol olmasıyla şükredip az olmasıyla kanaat eden, işlerini daima akıl mizanına göre yapıp, nefsinin ayıplarını gören, ayıbını söyleyenlere gücenmeyip memnun olan bir insan olmasıyla bu faziletlerini koruyabileceğini söyler. Bunları yapmanın dahi birer fazilet olduğunu belirtir.

Yazar *Bergüzâr-ı Ahlâk*'ın ilk bölümünün sonunda nefsin hastalıklarına sebep olan kuvve ve özellikleri "emraz-ı nefسانيye" başlığı adı altında şu şekilde ifade etmektedir. Bunlar;

- 1- Hayret (Kararsızlık)
- 2- Cehl-i bâsit (Bilir görünmek)
- 3- Cehl-i mürekkeb (Bilmediğini bilmemek)
- 4- Şehvet
- 5- Gadâb (Öfke duygusu)
- 6- Cebânet (Korkaklık, korkulmayacak şeylerden bile korkmak)
- 7- Havf (Korku, bilinçli korku)
- 8- Betâlet (Tembellik)
- 9- Hüzn (Üzüntü, keder)

- 10- Hased (Kıskanma, kıskançlık)
- 11- Afât-ı Lisan (Faydasız ve zararlı söz)
- 12- Buhl (Cimrilik)
- 13- Riya (Olduğu gibi görünmemek, ikiyüzlülük, gösteriş)
- 14- Tedbir-i Beyt
- 15- Tedbir-i Mal
- 16- Tedbir-i İzdivaç
- 17- Adâb-ı Tekellüm
- 18- Adâb-ı Hareket ve Sükût
- 19- Adâb-ı Ekl ve Şürb (Yeme – İçme Adabı)
- 20- Adâb-ı Peder ve Valide
- 21- Adâb-ı Terbiye-i Hademe
- 22- Muhabbet ve Sadâkat
- 23- Tabakât-ı Nâss ve Târık-ı İstinas
- 24- Vesâyay-ı Mütenevvia (Çeşitli Öğütler)

Yazar bu özellikleri açıkladıktan sonra insanın dünyada nasıl bir beşer ve kul olması noktasında ahireti ve dünyası için yapması gerekenleri belirtir. Kişinin daima adil olup hayır işlemesi konusunda nasihatler vererek anlatımını bitirir.

Müellif “itikâd ve edebiyata dair sual ve cevap” isimli bölümde ise inanç ve amelle ilgili sorulara cevap vermektedir. Bu anlamda yazara beş soru sorulur. Soruların üçü bazı mezheplerin itikâdi görüşlerinin tam anlaşılabilmesiyle alakalıdır. Yazar, mutezile ve cebriyye mezheplerinin fikirlerini ehl-i sünnet ışığında değerlendirir, bu mezheplerin hangi konuda yanlışla düştüklerini muhatabına geniş bir şekilde ifade eder. Dalâlete düşmeleri konusunda bazı sebepleri belirtirken şeytanın birçok desisesinin olabileceğini vurgulayarak konunun daha iyi anlaşılması için şeyh-şeytan arasında geçen bir hikâye anlatarak konuya açıklık getirir. Sorulan diğer soruların içeriği inanç ve ibadete dair bilgileri kapsar. Müellif, iman esaslarını ve İslam’ın şartlarını tek tek açıklayarak insanın bu esasları yerine

getirmekte izlemesi gereken yolları didaktik bir üslûp ile muhatabına ifade eder.

Bergüzâr-ı Ahlâk, İslam ahlâk felsefesine dair kendinden önce yazılmış eserlerden esinlenmiş bir muhteva görüntüsü vermesine rağmen, gerek kullanılan dil ve üslûp gerekse konuları ele alınış tarzına yansıyan kısa ve öz anlatım gibi hususları dikkate alındığı zaman eserin önemli bir özgünlük karakteri taşıdığı görülecektir. Ve bu yönüyle onu, kendinden sonra ahlâkî alanda yapılan çalışmalar için önemli bir kaynak hüviyetinde değerlendirebiliriz. İslam'ın üç temel umdesi olan inanç, ibadet ve ahlâk konularındaki görüşlerini nasihat verir bir anlatım tarzıyla okuyucuya sunar. Hz. Muhammed'in yolunda ilerlemenin önemini vurgulayarak samimi bir kalple Allah'a yönelen bir ruhun ahlâki anlamda elde edebileceği mevkileri göz önüne koyar. Bu konuları ele alması yönü de eseri diğer ahlaki çalışmalardan farklı kılan bir özelliktir. Döneminde lise öğreniminde bir ders kitabı olarak okutulması da eserin hususi bir kaynak olması noktasında önem taşır.